

Jyväskylän yliopiston kirjaston tiedotuslehti
Verkkomakasiini

Julkaistu 2009-11-09 URN:NBN:fi:juu-20091194401 © Jyväskylän yliopiston kirjasto

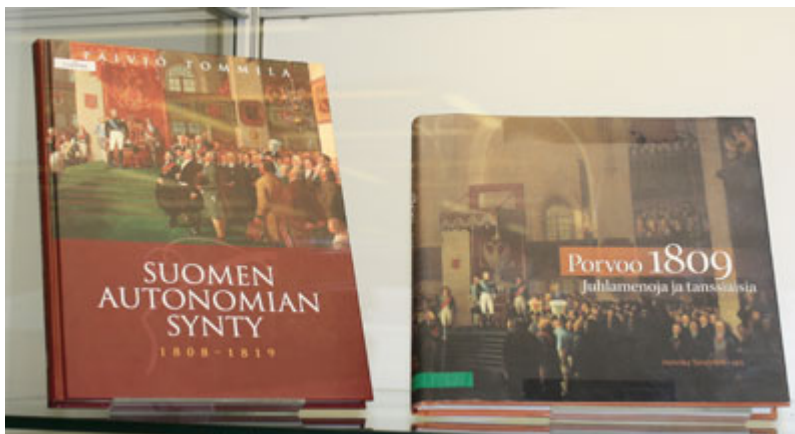
Muistiorganisaatio ja kansakunnan muisti

Marja Kokko
Informaatikko, FT
Jyväskylän yliopiston kirjasto

Jyväskylän yliopiston kirjasto järjesti 2.10.2009 "Kirjaston arvoitukset ja aarteet" -avoimien ovien päivän, joka liittyi osaltaan merkkivuoden 1809 kunniaksi eri puolilla maata järjestettyjen tapahtumien sarjaan. Yleisöä houkuteltiin tutustumaan kirjastoon lupaamalla pääsy varastoihin, jonne se ei tavallisesti pääse käymään. Varastokierrojen lisäksi yleisölle esiteltiin kirjaston avokokoelmia. Merkkivuoden kunniaksi erityishuomion saivat valtiolliset asiakirjat. Toisen kerroksen näyttelyvitriiniin koottiin kokoelma merkkivuotta 1809 käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Tapahtuma kiinnosti kaikkiaan reilua sataa kävijää.

Vuosi 1809 ennen ja nyt -näyttely

Näyttelyvitriiniin valikoiduilla teoksilla haluttiin muistuttaa yleisöä vuoden 1809 merkityksellisyyttä vedenjakajana kansallisessa historian tutkimuksessa ja myös sitä, millaisia uusia tulkintoja ja näkökulmia tuosta dramaattisesta historiallisesta vaiheesta on esitetty. Tarkoituksena oli myös johdattaa katsoja pohtimaan sitä, millaisen perinnön Ruotsin suurvalta-aika jätti sille maantieteelliselle alueelle, joka koostui Ruotsin viidestä itäisestä maakunnasta ja jotka siirrettiin osaksi Venäjän keisarikuntaa Haminan rauhansopimuksessa 17.9.1809. Asetelmalla haluttiin palauttaa mieliin Adolf Ivar Arwidssonin suuhun laitettu 200 vuotta vanha kansallinen kohtalokysymys: Keitä me lopulta olemme, jos emme ole ruotsalaisia, mutta emme myöskään halua tulla venäläisiksi?

Kuva: Veli-Matti Häkkinen. 2009.

Merkkivuosi 1809

Vuosi 1809 kuuluu Suomen valtiollisiin merkkivuosiin. Edellä mainittu Haminan rauha päätti vuonna 1808 alkaneen Suomen sodan, säädyt kokoontuivat Porvoon valtiopäiville ja Suomi sai oman keskushallintonsa.

Suomi muisteli merkkivuotta yhdessä naapurimaidensa kanssa. Näyttävät hankkeet ja juhlavat tapahtumat herättivät kysymyksen, oliko merkkivuosi myös juhlavuosi ja jos oli, niin mitä me silloin juhlimme. Suomen historian professori Pirjo Markkola huomautti Historiallisen Aikakauskirjan vuoden 2008 viimeisen numeron pääkirjoituksessaan, että käsitettä merkkivuosi ei valittu sattumalta. Kysymyksessä oli epäilemättä tarkoin harkittu diplomaattinen ratkaisu. Olisi ollut kummallista, jos Suomi olisi juhlinut erkaantumista Ruotsista, kun länsinaapurin kuningaspari kutsuttiin valtiovierailulle Suomeen. Toisaalta juhlat suomalaisten Venäjään liittämisen kunniaksi olisivat tuntuneet monen suomalaisen mielestä vähintäänkin vieraalta ajatukselta.

Teemavuoden ympärille rakennetun Kansakuntaa rakentamassa -internet-sivuston sekä Kansakuntaa rakentamaan -teoksen asiantuntijakirjoittajat edustavat suomalaisen historiantutkimuksen kärkeä. Merkkivuoden yleistavoitteena on edistää ajanmukaiseen tutkimukseen perustuvan kuvan muodostumista ja täsmentymistä vuoden 1809 ajasta ja tarjota näin välineitä oman aikamme ymmärtämiseen sekä tapahtumien erittelyyn ja arviointiin. Edistämällä keskeisen aikakauden ja sen kansainvälisen taustan hyvää ja laaja-alaista tuntemusta on pyritty siihen, että kansalaiset oppivat tuntemaan maansa menneisyyden osana Euroopan historiaa sekä pohtimaan Suomen tulevaisuutta laajemmassa maantieteellisessä kontekstissa. Merkkivuoden tapahtumilla ja julkaisuilla on tähdennetty sitä, että Suomen Ruotsin vallan ja Venäjän vallan ajat muodostavat maamme historiassa toisiinsa liittyvät vaiheet, joiden vaikutus tuntuu yhä ja joiden aikana rakennettiin vähitellen perustukset itsenäiselle kansakunnalle.

Merkkivuoden juhlistaminen on herättänyt kriittistä keskustelua historiantutkimuksen roolista kansakunnan muistin rakentajana. Åbo Akademin professori Max Engman muistutti, että vuoden historiallinen merkitys kietoutuu niihin valintoihin, joita menneisyyden ymmärtämisessä haluamme tehdä. Erilaiset valinnat tuottavat erilaisia tutkimustuloksia ja erilaisia juhlia.

Merkkivuosi ja historiantutkimus

Vuosi 1809 on mielletty yhdeksi Suomen historian käännekohdista. Siitä on muodostunut merkkipaalu, joka jakaa kansallisen historiankirjoituksen aikaan ennen ja jälkeen vuoden 1809. Periodisoinnin näennäinen itsestään selvyys on siirtynyt muun muassa paikallishistoriantutkimukseen ja sitä kautta historian harrastajien mieliin.

Jos vuosi 1809 hyväksytään historialliseksi vedenjakajaksi, niin silloin pitäisi pystyä vastaamaan kysymykseen, mikä silloin muuttui. Suomalaisten siirtyminen Ruotsin kuninkaan alaisuudesta Venäjän keisarin alamaisiksi ei muuttanut väestön sosiaalista järjestystä, ei lakeja eikä säädöksiä. Taitekohta ei tarjoa tutkimuksellisia elementtejä pohtia kysymyksiä kansallisen identiteetin tai Suomen valtiollisen muotoutumisen juurista. Siinä missä Ruotsin vallan ajan tutkijoita askarruttaa edelleenkin kysymys, miten määritellä Suomi ja suomalaisuus ennen vuotta 1809, autonomian ajan tutkijat eivät voi antaa yksiselitteistä ajoitusta

kysymykseen, mistä Suomen valtiollisen syntyprosessin voitaisiin katsoa alkaneeksi.

Historiantutkimukselle on annettu tai sitten alan tutkijat ovat itselleen ottaneet velvollisuudekseen toimia kansakunnan muistin rakentajina. Tämä muisti on aina valikoiva, sillä tutkimus on inhimillistä toimintaa ja siksi aikaansa sidottua. Vuoden 1809 perinnöstä riittää ammennettavaa, sillä kuten yliopistoallianssimme historian professori Pertti Haapala on todennut: "Meillä on taipumus selittää menneet tulevalle." Toisin sanoen me uudelleen muistamme menneisyytemme.

Suomen sota ja Suomeksi mielletyn maantieteellisen alueen siirtyminen Venäjän keisarin alaisuuteen kiinnostivat tutkijoita 1800-luvun puolivälissä. Vuosisadan lopulla ja 1900-luvun alussa tutkimus ammensi motivaationsa suomalaisen kansakunnan olemassaolon oikeutuksen puolustuksesta. Tässä taistelussa suomalaiset historiantutkijat, oikeusoppineet ja yhteiskunnalliset vaikuttajat vetosivat Aleksanteri I:n Porvoon valtiopäivillä ilmaisemaan lupaukseen säilyttää maan lait ja säädökset sellaisena kuin ne olivat Ruotsin vallan aikana. Ongelmana oli, että venäläisillä ja suomalaisilla oli erilainen käsitys siitä, mihin lakiin silloin vedottiin.

Kuva: Veli-Matti Häkkinen. 2009.

Kansallisen historian tutkimuksen mielenkiinto onkin vuotta 1809 ja sen seurannaisvaikutuksia tarkastelevassa tutkimuksessa kohdistunut kolmeen pääkysymykseen. Näkökulman valinta vaikuttaa siihen, mitä me murrosajankohdassa pidämme tärkeänä. Kysymyksessä voi olla valtakunnan hajoaminen, Suomen eli Ruotsin viiden itäisen maakunnan siirtäminen Venäjään tai Suomen synty.

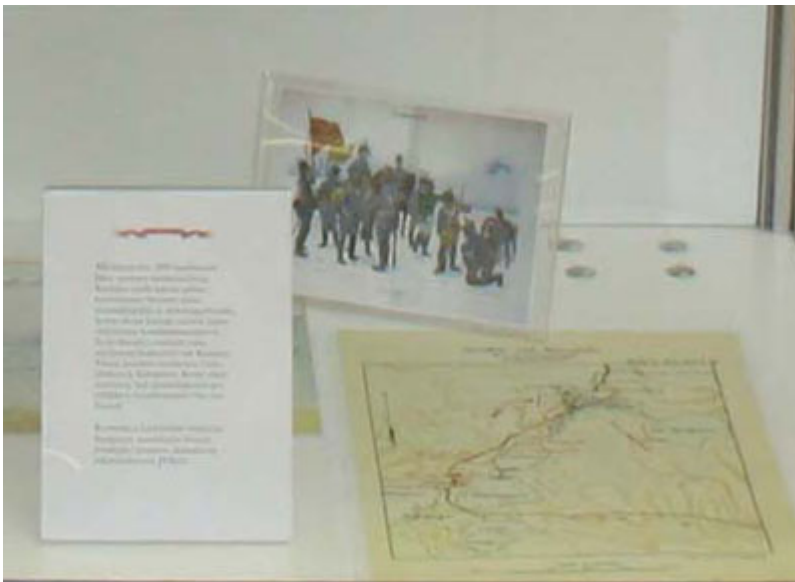
Kansalliseen kerrontaan on yritetty uuden tutkimuksen avulla liittää pohdintoja, mitä murrosvaihe merkitsi tavallisen kansan eli rahvaan näkökulmasta tarkasteltuna. Kun kerronnan näyttämö vaihdetaan valtiopäiväkaupungista Porvoosta ja kuuluisista taistelupaikoista esimerkiksi Pohjois-Suomeen, Suomen sota, joka on kansallisessa historian kirjoituksessa käännetty voitetuksi sodaksi ja kansallissankareiden ajaksi, muuttuikin kurjaksi, tautiseksi ajaksi ja alueet ja ihmiset syrjään sysätyksi ongelmaksi.

Suomen sodan sankaritarinat muuttuivat jo 1800-luvun puolivälissä historiallisten romaanien kautta niin vahvasti osaksi kansallista mielenmaisemaa ja kerrontaa, että jopa akateemisen tutkimuksen on ollut vaikea läpäistä tätä ja asemoida aikakausi ja siihen liittyvät tapahtumat tutkijan kriittisen katseen kohteeksi. Fiktiiviset hahmot ovat muuttuneet todellisiksi historiallisiksi hahmoiksi ja sitä kautta valitun kertomuksen pääroolin esittäjiksi.

Kirjasto ja kansallisen muistin rakentaminen

Näyttelyssä yhdistyivät toisaalta kirjaston rooli keskeisenä kansallisena muistiorganisaationa ja toisaalta historian tutkimuksen tehtävä tuottaa tutkimusta, jolle kansakunnan muisti rakentuu. Nämä roolit täydentävät toisiaan. Liioittelematta voidaan todeta, että kirjasto on tässä tehtävässä kokoelmiensa kanssa etulyöntiasemassa. Kirjaston kokoelmat muodostavat kantaa ottamattoman historiallisen kerronnan jatkumon, koska tutkimuksen hetkelliset muotivirtaukset eivät vaikuta siihen, mitä kirjasto "muistaa". Kirjaston kokoelmatyö varmistaa sen, että yhtä lailla uusimmat kuin myös ehkä jo unohdetut tutkimukset ovat tutkijoiden käytössä.

Tutkimusaineistoa on kirjaston kokoelmissa sekä perinteisessä painetussa että digitaalisessa muodossa. Esimerkiksi näyttelyvitriinissä esillä olleet Karstulan ja Lintulahden Suomen sodan aikaiset taistelukartat ja samoista tapahtumista 1800-luvun lopulla laaditut kartat löytyvät Jyväskylän yliopiston kirjaston digitaalisesta julkaisuarkistosta. Tutkimusten ja tutkimusaineistojen digitalisointi ja julkaiseminen avoimessa verkossa tarkoittavat sitä, että ne ovat vaivattomasti kaiken kansan käytössä. Siinä missä Väinö Stoolin teoksia jaettiin routavuosina ja talvisodan aikana kansalle jopa ilmaiseksi, niin nyt teoksen voi kuka hyvänsä lukea tietokoneeltaan tekijänoikeuksista vapaiden kaunokirjallisuuden klassikoiden julkaisemiseen keskittyneen Project Gutenberg -tietokannan kautta.

Kuva: Veli-Matti Häkkinen. 2009.

Kirjastomme on valittu Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymän rakentamisen ja testauksen pilottikirjastoksi. Hanke on vasta aluillaan, mutta toteutuessaan se merkitsee kirjaston muistiorganisaatiroolin korostumista, tiedon, kulttuurin ja elämyksien tuomista tasavertaisesti kaikkien ulottuville. Tulevaisuus

näyttää, mitä tällä kaikella on merkitystä kansalliseen historialliseen kerrontaan ja sen rakentamiseen.

Lähteet

Näyttelyyn koottu kirjallisuus ja muu aineisto

Kahdesta suuresta viisi pientä. 200 vuotta Suomen sodasta. Två stora blev fem små. 200 sedan Finska kriget. Toim. Aleksandra Ramsay et al. Helsinki 2008.

Kansakuntaa rakentamassa. Autonomian ajan juhlaa. Aikamatkoja, kuvia ja kohtaamisia. Toim. Marja-Liisa Visanti. Helsinki. 2009.

Karonen Petri, Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521-1809. Porvoo 1999. (3. uud. p. 2008)

Katajisto Kati, Isänmaamme keisari. Eliitin kansallisen identiteetin murros ja suomalaisen isänmaan rakentaminen autonomian ajan alussa. Helsinki 2008.

Klinge Matti, Napoleonin varjo. Euroopan ja Suomen murros 1795-1815 . Helsinki 2009.

Leijona ja kotka. Autonomian aika Suomessa 1809-1917. Näyttelyjulkaisun toim. Timo Raunio. Turku 2008.

Loima Jyrki, Myytit, uskomukset ja kansa. Johdanto nationalismiin Suomessa 1809-1918. Helsinki 2006.

Malviniemi Rauno, Miten Kälviän asukkaat kokivat Suomen sodan 1808-1809. Kälviä 2000.

Nieminen Hannu, Kansa seisoi loitompana. Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809-1917. Tampere 2006.

Runeberg J. L., Fänrik Ståls säger. 1-2. Helsinki 1861.

Runeberg J. L., Vänrikki Stoolin tarinat. Suomentanut Paavo Cajander. 5. p. 1995.

Runeberg J. L., Vänrikki Stoolin tarinat / Fänrik Ståls säger. Suomennos Teivas Oksala. Espoo 2008.

Sota Suomesta. Suomen sota 1808-1809. Toim. Jussi T. Lappalainen. Helsinki 2007.

Suomi kuningaskunnassa. Suomi ennen vuotta 1809. Toim. Kustaa H. J. Viikuna et al. Helsinki 2002.

Tommila, Suomen autonomian synty 1808-1819. Helsinki 1984. (2. uudistettu painos 2008).

Täss' Savon joukko tappeli. Suomen sota Savossa 1808. Toim. Jouko Aroalho & Marianne Falkenberg. Kuopio 2008.

Kartat

Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuarkisto JYX. Historialliset kartat. Sotilaskartat. Suomen sodan kartat. Karstulan ja Lintulahden taistelukartat 1809.

Muu kirjallisuus

Engman Max, Mitä on tutkittu. Mediaseminaari 19.6.2007. Vuodet 1808-1809: Venäjä ja Ruotsi sotivat, Suomi syntyi? Säätöyhtiö. Valtioneuvoston kanslia. Kansakuntaa rakentamaan -internetsivut. Viitattu 1.9.2009.

Haapala Pertti, Pax Russica. Historiallinen Aikakauskirja 4/2008.

Lähteenmäki Maria, Tautinen sota. Historiallinen Aikakauskirja 4/2004.

Kylli Ritva, 1800-luvun alku Utsjoen ja Enontekiön lapinmailla. Historiallinen Aikakauskirja 4/2008.

Markkola Pirjo, Ruotsi, Venäjä ja Suomi. Historiallinen Aikakauskirja 4/2008.

Tommila Päiviö, Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo 1989.